

Особливості прояву толерантності в педагогічному спілкуванні

Балтіна О.Б. (Харків)

Науковий керівник – канд.пед.наук, доцент Довгополова Я.В.

Одними з найважливіших проблем педагогіки завжди були проблеми гуманізації та оптимізації педагогічного спілкування. Пильну увагу вирішенню цих проблем приділяли видатні педагоги й психологи Я. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Вивченню проблем толерантності в педагогічному спілкуванні як необхідного засобу гуманізації та оптимізації освіти присвячені роботи А. Асмолова, О. Клепцової, А. Реана та ін.

Актуальність роботи обумовлена зростаючим інтересом педагогів та психологів до проблем толерантності, що пов'язане передусім з загостренням проблем міжетнічної, релігійної толерантності.

Об'єкт дослідження: процес педагогічного спілкування в полікультурному суспільстві.

Предмет дослідження: особливості прояву толерантності педагога у педагогічному спілкуванні.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка особливостей прояву толерантності в педагогічному спілкуванні.

Сучасний етап розвитку людства характеризується боротьбою інтеграційних та дезінтеграційних процесів. Так, з одного боку, поширюються глобалізаційні процеси, з іншого боку, зростає національна та індивідуальна самосвідомість, що призводить до міжетнічних, міжособистісних, міжконфесійних конфліктів. Дуже актуальною проблемою стає виховання й навчання в дусі терпимості до культури різних етносів, а це можливо лише в рамках полікультурної освіти. Україна є полікультурною державою і українське суспільство відчуває потребу в полікультурній освіті. Розвиток мультикультуралізму неможливий без толерантних відносин, таким чином дуже важливо формувати міжкультурну комунікацію, що ґрунтується на ідеях

толерантності. Важливою проблемою вищих навчальних закладів є перебудова та організація педагогічного спілкування таким чином, щоб надати студентам можливість сформувати в собі таку моральну якість як толерантність, отримати навички толерантного спілкування та взаємодії з іншими людьми в різних комунікативних ситуаціях. Існує необхідність розробляти методики і навчальні програми з практичного формування повсякденної толерантності в дошкільних, середніх і вищих навчальних закладах, у системі підготовки й перепідготовки кадрів[2].

Філософське, психологічне та педагогічне обґрунтування виховання толерантності – є складовою частиною вирішення проблем гуманізації навчання, оптимізації педагогічного спілкування та вирішення проблем дезінтеграції в суспільстві через міжетнічну, міжконфесійну несхожість. Найважливішими цілями гуманістичної освіти є вміння бачити в людині вищу цінність, пробудження та реалізація в людині буттєвих вищих цінностей (істини, краси, справедливості тощо), допомога людині у пошуках власного призначення, власної ідентичності та самореалізації [5: 179]. Толерантність входить до ядра гуманістичного світогляду, це загальнолюдська цінність, що характерна для багатьох релігій (смиренність, терпимість) і філософських вчень (етика смиренності, концепція терпимості як активної взаємодії). Таким чином, формування толерантності в педагогічному спілкуванні є одним з найважливіших завдань гуманізації освіти. Визначимо поняття педагогічного спілкування. Педагогічне спілкування - це вербальне та невербальне спілкування учасників педагогічного процесу, протягом якого проявляється ставлення учасників один до одного, що ґрунтується на розумінні та повазі базових потреб кожної особистості.

Слово „спілкування” має той же корінь, що й слово „спільне”. З філософської точки зору, будь-яке спілкування базується на гуманістичному моральному принципі, що поєднує співрозмовників, принципі духовної єдності всього людства, про який говорили багато філософів, зокрема В. Соловйов, М. Бердяєв та ін. Таким чином, у філософському сенсі толерантність – це

розуміння принципу духовної єдності при зовнішньому різноманітті, повага до нього, необхідний етап процесу здобуття цілісності [6: 23]. З морально-етичної точки зору цікавим є визначення толерантності авторами А. Асмоловим, Г. Солдатовою, Г. Шайгеровим та ін. Толерантність пов'язується ними з прийняттям іншої людини, проявом співчуття та жалю, з визнанням цінності різноманіття людської культури. Поняття толерантності багатоаспектне, складне та неоднорідне. Неможливо з достатньою повнотою описати толерантність, ґрунтуючись лише на одному понятті, тільки в одному вимірі. Розуміння толерантності неоднозначно в різних культурах і залежить від історичного досвіду, культури й традицій народів, воно має різне значення для різних наукових дисциплін. Дамо визначення поняття толерантності. Толерантність – це комплекс психологічних якостей, уявлень про світ, який припускає цінність існування різноманіття світу та підтримує її.

Толерантне ставлення є однією з найважливіших професійних якостей особистості педагога. Основною тезою психології толерантності є те, що тільки в тому випадку, коли в психологічному супроводі на шляху дорослішання дитини присутні прийняття, розуміння, прощення, можливо спільне проживання ситуації, щира включеність у спілкування, прояв особистістю автентичності, природності, автономності й самодостатності, здатність сприяти особистісному розвитку близьких, їхньому внутрішньому росту [3: 132].

Толерантність як властивість особистості має вирішальне значення для всіх професій соціономічного типу. Толерантність педагога проявляється на вербальному й невербальному рівнях спілкування, в позитивних установках педагога стосовно себе, дітей, процесу навчання, світа взагалі (доброзичливість, схвалення, самосхвалення, емпатія, оптимістичність щодо прогнозів розвитку учнів, тощо). На основі вивчення теоретичних джерел ми виокремили такі психологічні умови формування толерантного ставлення: підвищення сензитивності педагогів до ідей толерантності і ненасильства як загальнолюдських гуманістичних цінностей; орієнтація на особистісну модель

взаємодії з дітьми, в рамках якої розвивається здібність до терпіння та асертивності [3: 145]. Велику роль в формуванні толерантності педагогів грає самовиховання та самовдосконалення. Однією з перспектив розвитку вищої освіти України є формування міжетнічної толерантності у майбутніх вчителів. Формуванню міжкультурної толерантності допомагає розуміння того, що кожна культура робить свій внесок у світовий культурний фонд, кожна культура є унікальною. Тому дієвим для формування міжкультурної толерантності є ознайомлення та поглиблене вивчення майбутніми педагогами різноманітних культур. Цій меті можуть служити курси культурології, релігієзнавства, всесвітньої історії, міжкультурної комунікації тощо. Розробляючи методики та навчальні програми з формування толерантності важливо брати до уваги психологічні умови формування толерантності.

На основі теоретичного дослідження та вивчення практичних психолого-педагогічних розробок з формування толерантності ми розробили тренінгову програму з формування толерантності у студентів, які вивчають англійську мову. Особливу значущість ця програма матиме для майбутніх педагогів. Тренінгова програма складається з двох тренінгів-семінарів. Психолого-педагогічний тренінг-семінар зараз є популярною навчальною формою роботи. Цей навчальний захід передбачає високу активність та самостійність учасників, динамічність навчального процесу. Поняття, що були сформованими протягом заходу, закріплюються за допомогою різних видів динамічних вправ, рольових ігор, експериментів тощо. Якісно проведений тренінг-семінар сприяє переносу знань та навичок, що були отримані протягом нього, в повсякденне життя [1].

Кожний з тренінгів складається з трьох основних частин: вступ (інформаційний блок стосовно певної проблеми), основна частина (опрацювання певної теми) та заключна частина (підведення підсумків, інтеграція опрацьованого матеріалу). Перший тренінг-семінар має за мету уточнення та формування концепту толерантності, розуміння видів інтолерантної поведінки, другий тренінг допомагає учасникам зрозуміти механізм стереотипізації,

розпізнати різні види стереотипів, закріпити у власній свідомості та поведінці принципи толерантної поведінки.

Позитивними рисами програми у порівнянні з психологічними розробками О. Клепцової, Г. Солдатової та інших психологів є те, що вона є досить простою у застосуванні та не вимагає спеціальних професійних психологічних навичок для свого проведення. Дуже важливим є також те, що програма розрахована на інтенсивну практику англійської мови, що є дієвим засобом вивчення мови. Під час програми відбувається емоційний розвиток особистості в сприймаючому соціальному оточенні, успіх емоційного розвитку сприяє позитивному закріпленню мовних навичок та умінь. Однією з основних цілей тренінгової програми було пропагувати положення про те, що проблема толерантності може бути успішно вирішена за умови посилення інтеграційних процесів в суспільстві та в духовному світі кожної особистості, шляхом підвищення культури, моральності та інтернаціонального виховання.

Таким чином, проблеми міжкультурної толерантності особливо важливі зараз, в період глобалізації. Виховання толерантності відповідає цілям гуманістичної освіти та сприяє оптимізації педагогічного спілкування. Важливо створювати спеціальні умови за допомогою освітніх заходів для формування міжетнічної толерантності. Беручи до уваги актуальність проблеми, особливо важливо формувати толерантність у педагогів та майбутніх педагогів.

Література:

1. Діалог культур. Навчальний посібник // <http://www.tolerance.ru>
2. Дрожжина С.В. Толерантність як дієвий чинник демократизації сучасного українського соціуму http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_55/Drozhhzhina.htm
3. Клепцова Е.Ю. Психология и педагогика толерантности: Учебное пособие для слушателей системы дополнительного профессионального педагогического образования. – М.: Академический проект, 2004. – 176 с.
4. Клепцова Е.Ю. Терпимое отношение к ребенку: психологическое содержание, диагностика, коррекция: Учебное пособие. – М. Академический проект, 2005, - 192 с.

5. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / Пер. с англ. - М.: Смысл, 1999. – 325 с. 6. Толерантность: Сборник науч. статей. Вып. 1. Кемерово, 1995, - 324 с.